

LUND UNIVERSITY

Digitaliseringens Rättssociologi. Om mätbarhetens behov av teori och den digitala arkitekturens normativa relevans

Larsson, Stefan

Published in:

Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift

2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Larsson, S. (2014). Digitaliseringens Rättssociologi. Om mätbarhetens behov av teori och den digitala arkitekturens normativa relevans. *Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift*, 37(2), 77-96.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Digitaliseringens rättssociologi

Om mätbarhetens behov av teori och den digitala arkitekturens normativa relevans

AV STEFAN LARSSON, FILOSOFIE DOKTOR I RÄTTSSOCIOLOGI, LUNDS UNIVERSITETS INTERNETINSTITUT

Abstract: Den här artikeln för fram digitaliseringen och konsekvenserna av Internet som ett studieobjekt med inneboende möjligheter för metodutveckling inom rättssociologi och den bredare rättsvetenskapen – vilket i sin tur adresserar en teoretisk potential. Artikeln lyfter fram tre aspekter som det argumenteras för är av särskild vikt att adressera: 1.) de stora datamängdernas och mätbarhetens metodologiska löfte; 2.) huruvida detta även medför ett behov av samhällsvetenskaplig teori, inklusive teoriutveckling; och 3.) i så fall i vilken grad fokus därmed kan eller bör läggas på den digitala infrastrukturens styrande funktioner eller normativa relevans, dvs. när designen, »koden« och protokollen – i någon mån – får rättsliga attribut. Dessa frågor kontrasteras i viss mån till rättssociologiska klassikers teoribildning och vad det innebär att återtolka dessa i en ny kontext, i syfte att undersöka den rättssociologiska utvecklingspotentialen av dessa fenomen. Jag konstaterar även avslutningsvis att den digitala samhällsutvecklingen rimligen också leder till ett ökat behov av tvärvetenskapliga samarbeten även för studier som syftar till att teckna rättssociologiska frågeställningar, inte minst som en följd av metodologiska överväganden i relation till de enorma och komplexa datamängder som livet i det digitala samhället genererar.

Nyckelord: Rättssociologi, Digitalisering, Code as Law, Samhällsförändring, Big data.

Det digitala som disciplinär katalysator

I takt med att allt fler av våra handlingar både medieras av och loggas i digitala nätverk och alltmer av informationen om oss står att finna i databaser av olika slag så uppkommer snart frågor kring vad medieringen i sig betyder för rätten, normer och det sociala, men även vad själva loggningen och datan i sig leder till i termer av inomvetenskapliga utmaningar. För att närma sig den senare frågan först, ur ett disciplinärt rättssociologiskt perspektiv kan man börja med att konstatera att denna oerhörda och snabbt växande källa till information, denna 'Big Data', inte bara innebär delikata utmaningar för exempelvis myndigheter i termer av integritetsfrågor utan ställer även frågor av stor relevans för vetenskapliga praktiker. Jag utvecklar terminologin vidare nedan med hjälp av litteratur på området, men kan för tydlighetens skull redan här poängtera att jag framförallt riktar mig mot den generering av data som

har att göra med digitalisering och internet att göra, och som leder till enorma mängder komplexa data om alla möjliga sorters mänskligt agerande och skeenden, som därtill ständigt matas på i realtid. Detta leder till övergripande frågeställningar som att vilken plats har eller kan exempelvis samhällsvetenskapen överlag ha i denna tämligen snabbt framvuxna 'mätbarhetens tid'? Och på vilket sätt är digitaliseringen av speciellt intresse för rättsliga frågor i en samhällelig kontext, och därmed för rättssociologiska studier och analytiskt förankrade förståelser? Sociologen Sandra González-Bailón konstaterar i artikeln *Social Science in the era of Big Data* (2013) exempelvis att

...samhällsvetare aldrig tidigare har befunnit sig i en bättre position vad det gäller att tänka på dynamiken i mellanmänsklig kommunikation och den effekt dessa nätverk har på samhället – inte bara för att vi har bättre data, men också för att det är fler som tänker på de här frågorna, vilka har varit i centrum för samhällsanalysen i decennier, om inte sekel (González-Bailón, 2013, s. 154).¹

González-Bailón lyfter därmed också fram att empiriskt inriktad rättsvetenskap är ett fält där analys av stora datamängder kan ha betydande effekt (González-Bailón, 2013, s. 156),² och hon bygger sin argumentation på att datamängderna i dagens digitaliserade samhälle »erbjuder en aldrig förr skådad rikedom, både i termer av skala och bredd, för att undersöka lagstiftning genom en annan lins – annan än den publika – och förhoppningsvis visualisera mönster som hittills varit dolda« (González-Bailón, 2013, s. 158).³ Och påståendet är oerhört intressant, inte minst utifrån ett rättsvetenskapligt perspektiv. Man kan fråga sig hur rättssociologi som disciplin kan anta den utmaning som 'Big Data' innebär, dvs. att mänskligt beteende och kommunikation i hög och tilltagande grad är något väldigt mätbart och lagrat, att vardagen i den alltmer Internetuppkopplade delen av världen genererar enorma datamängder kring snart sagt varje aspekt av tillvaron. Lazer et al (2009) talar i termer av *computational social science* för den verksamhet som använder sig av den massiva, men även komplexa, data som i allt högre grad genereras i digitala nätverk och artefakter. Kvantitativa samhällsrelevanta studier är givetvis inget nytt, men komplexiteten, storleken och beräkningsbehovet är större än någonsin.⁴ Vetenskapsteoretikern Christopher

1 »...social scientists have never been in a better position to think about the dynamics of interpersonal communication and the impact these networks have on society – not only because we have better data, but also because there are more people thinking about these issues, which have been at the core of social thinking for decades, if not centuries.«

2 »evidence-based policymaking offers another area where the analysis of large data sets can have substantive effects.«

3 »These data sets offer unprecedented richness, both in scale and breadth, to start examining policymaking through a different lens – that of the public – and hopefully to visualize patterns that were hitherto hidden.«

4 Det finns en del svårigheter med att översätta »computational social science«. Att fokusera den kvantifierade empirin och kalla det för »datadriven samhällsvetenskap« vore möjligen att

Kullenberg (2012) har gjort en studie på hur de kvantitativa verktygen vuxit fram i svensk vetenskaplig kontext sedan 1940-talet, och med SOM-institutet som en tydlig företrädare sedan mitten av 1980-talet. Han visar därmed på å ena sidan hur de vetenskapliga disciplinerna utvecklas med framväxten av en ny, eller i vart fall raffinerad, metod, och å andra sidan på det samhällsteoretiska behov som de kvantitativa metoderna ger upphov till i sin uttolkning och analys. Det kan uttryckas som att det finns en pragmatisk sida av metodologin där de kvantitativa verktygen får informera de teoretiska vetenskaperna i takt med att metoderna utvecklats, vilket också kan leda till en teoretisk utveckling.

Man kan även därmed fråga sig i vilken grad digitalisering också medför inte bara ett teoretiskt behov av i tolkning av en växande mängd empiriska data utan även i vilken mån denna teori kan utvecklas i specifik samklang med mediet som studieobjekt. I korthet, kan man fråga sig i vilken mån den digitala designen, programmeringen, protokollen och infrastrukturen i sig är styrande eller rentav leder till en normativ påverkan på det sociala och det rättsliga. Detta ger i så fall att man som rätts-sociolog kan behöva en förhöjd förståelse för detaljerna i de kodbaserade processerna, algoritmernas politiska aspekter och hur strukturerna för de moderna informationsflödena ser ut.

Innan jag utförligare specificerar syftet med denna artikel och går in på datakällorna och medieringen mer i detalj vill jag kontrastera den samhällsvetenskapliga potential i det digitala som González-Bailón tecknar – med en något dystrare diagnos över rättsociologi som ämne och praktik som den erkända rättsteoretikern Roger Cotterrell ställde häromåret. När Cotterrell beskrev den rättssociologiska disciplinens utveckling, gjorde han det i termer av att det var en disciplin som har »rutiniserats« (Cotterrell, 2011; jfr Larsson, 2013). Han menar samtidigt att det

...kanske skulle vara bra om rättsociologi, i de länder där den är institutionellt väletablerad och accepterad som del av den rättsligt styrda världen, på något sätt kunde förstärka mer av det som en gång sågs som subversivt, med en oppositionell potential; rättssociologins 'suspekta' natur; dess obekväma undvikande av konformitet och oförmåga att passa in i prydliga kategorier formade av juridisk eller samhällsvetenskaplig kunskap (2011, ss. 19-20).⁵

missa det faktum att det är storleken men kanske framförallt komplexiteten i empirin som är det nya. Strikt talat är ju dessutom kvantitativ samhällsvetenskap inte något nytt. Därför kunde man kanske hellre fokusera »beräkningsdriven samhällsvetenskap«.

- 5 »...perhaps it would be good if sociology of law, in the countries where it is well-established institutionally and accepted as part of the world of law-government, could somehow reinforce more of what was once seen as its subversive, oppositional potential; its 'suspect' nature; its uneasy non-conformity and inability to fit neat categories of juristic or social scientific knowledge« (Cotterrell, 2011, s. 19-20).

Cotterrell efterlyser med andra ord disciplinens disruptiva, subversiva och utmanande potential, som han en gång sett men i ökad grad tycks anse dämpas och rutiniseras. *Den här artikeln undersöker och diskuterar i förlängning av detta* i vilken mån samhällets digitalisering och det faktum att det genererar enorma mängder beteendedata och delvis nya former för samvaro och kommunikation är något som kan utveckla den rättsociologiska disciplinen, för att undvika hämmande rutinisering i studiet och förståelsen av en föränderlig värld. Jag är intresserad av i vilken grad att studera och teoretisera digitaliseringen i samhället, för att acceptera Cotterrells något dramatiska bildspråk, är en väg där rättssociologins »subversiva« sidor kunde göra stor nytta. Om vi då följer denna förmodade nydanande sida, så försäkras också Cotterrell oss om att vi kan förvänta oss att bli »i sanning förvånade av dess innovationer och radikala förståelse för rätten-i-samhällets natur« (2011, s. 20). Med det löftet som en fond för den fortsatta undersökningen kan tre huvudsakliga frågeställningar ställas upp:

1. I vilken mån innebär den massiva datagenereringen som digitalisering innebär en metodologiskt utvecklingspotential för rättssociologi, och
2. i vilken mån innebär den ett utökat behov av rättssociologisk teoretisk förståelse, som därigenom kan hjälpa oss att förstå förändringen och exempelvis rättsliga utmaningar däri?
3. I vilken mån behöver vi i studiet av rätt och samhälle specifikt ägna oss åt den digitala infrastrukturen, protokollen och nätverksarkitekturen för att teoretisera och förstå vår samtid?

Det betyder att artikeln redogör för vad den massiva datagenerering, som ibland kallas »big data« innebär, som ett led i en redogörelse för vad digitaliseringen översiktligt betyder i en samhällsvetenskaplig kontext. Därefter fokuseras det infrastrukturella perspektiv som de digitala plattformarna, sökverktygen och i förlängningen programkoden och de underliggande protokollen innebär. Detta för att kunna analysera relevansen för klassiska rättsociologiska frågor kring normbildning, staten som rättsligt normgivare, »levande rätt« och sociala normer, m.m.

Digitalisering som samhällsförändring

Även om Internet är ungt har det snabbt kommit att få stor samhällelig betydelse. Det är långt ifrån bara de mest teknikkunniga och »early adopters« som anammat dess funktioner; de digitala nätverken har kommit att utgöra en absolut nödvändig infrastruktur för en rad samhällsfunktioner, för sociala nätverk, nyhetsförmedling, handel, m.m., och att vi naturligtvis även är långt ifrån att ha förstått alla dess rättsliga och rättsociologiska konsekvenser (Larsson, 2012; 2013a). Om vi ser till statistik gällande Internet och uppkoppladhet så kan vi lättare förstå dess enorma genom-

slagskraft. Av världens ca 7 miljarder invånare var i mitten av 2012 ca 2,4 miljarder eller 34 % Internetanvändare (Internet Usage Statistics, 2012). Motsvarande siffror för Europa ger vid handen att av de 821 miljoner invånarna så är ca 519 miljoner eller så hög andel som 63 % Internetanvändare. I Sverige är andelen 89 % (Findahl, 2012, ss. 16-17). Enligt vissa uppgifter har det sålts över en miljard s.k. smartphones världen över, vilket i Sverige bland annat betyder att över 60 procent av svenskarna använder en sådan telefon för att koppla upp sig mot Internet (Findahl, 2013), vilket innebär en tredubbling över de senaste två åren. I åldern 12 till 15 år använder så hög andel som 78 % en smartphone dagligen.⁶ Under september 2012 nådde den sociala nätverkstjänsten Facebook milstolpen att ha en miljard aktiva användare världen över,⁷ vilket nu, enligt viss statistik är uppe vid 1,3 miljarder.⁸ Detta betyder för Sverige att ca hälften av medborgarna är medlemmar, och 66 procent av de som är internetanvändare (Findahl, 2013). De i åldrarna 16-25 är mest aktiva, där 76 % använder Facebook dagligen (Findahl, 2013). En annan vittnesbörd om vårt beroende av digitala verktyg och tjänster är att konstatera att den absolut mest populära sökmotorn, Google, hade nästan 6 miljarder sökningar per dag under 2013.⁹

Man kan med fog konstatera att digitaliseringens rättssociologiska konsekvenser är ur ett empiriskt, men även teoretiskt, perspektiv ett understuderat område, inte minst beroende på att det är ett så nutida och nytt fenomen. Man kan relatera det till både rättsliga och sociala normer; normativt styrda nätcommunities har uppstått och kommer att både växa och förändras framöver. Det återstår ännu att bättre förstå vilka premisser som formar den normativitet¹⁰ som uppstår, i vilken grad de infrastrukturella förutsättningarna spelar in, hur kopplingen mellan nätburna uttryck och »köttvärlden«, dvs. händelser i det fysiska rummet, ser ut. Här har man i den svenska samhällsdebatten exempelvis diskuterat den relativt uppmärksammade s.k. Instagramhändelsen i Göteborg, där 13-14-åringar i december 2012 på den sociala bildtjänsten Instagram hängdes ut som »slampor« av ett anonymt användarkonto (dom föll i Tingsrätt 25 juni, 2013, Mål nr B 705-13). Detta ledde till att en större grupp uppretade ungdomar samlades vid en skola i Göteborg på jakt efter den som de ryktesvis hade hört var skyldig, tumult uppstod med skadegörelse och polisingripanden

6 Enligt researchfirman Strategy Analytics, <http://www.businesswire.com/news/home/20121017005479/en/Strategy-Analytics-Worldwide-Smartphone-Population-Tops-1> [senast besökt 20 mars, 2014].

7 Enligt Facebooks grundare Mark Zuckerberg, jfr The Guardian, *Facebook hits 1 billion users a month*, 4 okt, 2012. <http://www.guardian.co.uk/technology/2012/oct/04/facebook-hits-billion-users-a-month> [senast besökt 26 november, 2012]

8 <http://www.statisticbrain.com/facebook-statistics/> [senast besökt 20 mars, 2014].

9 <http://www.statisticbrain.com/google-searches/> [senast besökt 20 mars, 2014].

10 För en antologi om rättssociologi, normer och normativitet, se Baier, red., (2013), där en grupp rättssociologiska forskare med nordisk bäring tolkar, uttolkar och omtolkar normfrågor. Dock ej med specifik digital anknytning.

som följd (SvD, 19 december, 2012). En annan debatt som gett en hel del ringar på vattnet har gällt starkt nedsättande anonyma kommentarer online, dvs. det »näthat« som bland annat verkar drabba eller adressera kvinnor i offentligheten (Cybernormer.se 1 februari, 2013; Schultz, 2013). Dessa normer skapas under delvis andra förutsättningar än de som traditionellt sett studerats, i en icke-rumslig, icke-geografisk kontext, samtidigt som de naturligtvis inte går att separera från sociala strukturer och kulturella yttringar i övrigt. Det finns även relativt nya typer av aktörer som kommer att sträva efter makten att moderera nätmiljön, och styra dess förutsättningar för social sammanlänkning, nyhetsförmedling, och skapa tjänster som bygger på aggregerad trafikdata m.m. Här kan megaaktörer som Google, Facebook och Twitter nämnas, vars design- och policybeslut också påverkar eller sätter upp vissa förutsättningar för användarnas beteende (jfr., Larsson, 2013).

Nu handlar naturligtvis inte allt om kunskapsdistribuering och sociala uppdateringar. För att lyfta fram en annan företeelse som har med staters vara att göra och medias förändrade roll kan man ta upp mobiltelefonin och sociala medias roll i mer revolutionära händelser, i ordets fysiska bemärkelse. Social media och Internets betydelse har debatterats när det gäller den s.k. Arabiska våren, där folkliga uppror och protester mot styret uppstod och störtade regeringar i länder som Egypten, Algeriet, Libyen, Tunisien och där oroligheter slogs ned i Bahrain, och är en pågående revolution/inbördeskrig i Syrien. Det har exempelvis konstaterats att »det är ställt utom tvivel att social media har spelat en betydande roll i de politiska rörelserna i Tunisien och Egypten« (Khondker, 2011, s. 678),¹¹ och att »den narrativa inramningen av upproren handlar genomgående om digital media (Howard and Hussain, 2011, s. 46).¹² I sammanhanget kan man konstatera att Egyptens president Hosni Mubarak i slutet av januari 2011 stängde ned all Internettrafik i ett desperat försök att hindra revolutionärernas kommunikation sinsemellan samt med omvärlden (Howard and Hussain, 2011, p. 39). Regimerna i länder som Tunisien, Egypten och Bahrain har rapporterats öka sina övervakningsåtgärder också genom att köpa know-how och programvara från västerländska företag (NY Times, 30 augusti 2012). Dessa händelser pekar på att sociala medier, Internet överlag såväl som mobiltelefoni spelar en i vart fall inte obetydlig roll i nämnda samhällskonflikter.

Samhällets datafiering

När Victor Mayer-Schönberger, professor i Internet governance och reglering vid Oxford Internet Institute, och Kenneth Cukier, dataredaktör på The Economist, i *Big Data – A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think* (2013) beskriver vad det är som växer fram med digitalisering så fokuserar de framförallt »datafi-

11 »[t]here is no question that social media played a significant role in the political movements in Tunisia and Egypt«.

12 »the consistent narrative arc of the uprisings involves digital media«.

eringen», dvs. det faktum att vi loggar och ordnar alltfler aspekter av tillvaron i en avläsningsbar och beräkningsbar digital form. De illustrerar sin poäng genom att lyfta fram Googles enorma bokskanningsprojekt, och konstaterar att även om det vore ett enormt användbart verktyg att enbart skanna in de miljontals böcker som skannats in – som ett digitaliserat Alexandriskt bibliotek avsett för mänsklig läsning – så maximerades användbarheten genom att låta »datafiera« böckerna. Genom att använda mjukvara som kunde känna igen bokstäver och andra tecken så blev all denna språk-baserade information sökbar, beräkningsbar och möjlig att kvantitativt studera (Mayer-Schönberger och Cukier, 2013, ss. 83-86). Plötsligt kan litterär språklig utveckling studeras över tid genom ett enormt empirisk material. Och det är öppet för alla att söka i databasen – vilket jag använt för att jämföra hur rättsliga termer förstås och utvecklats över tid (Larsson, 2013a; jfr. 2012). Inte minst, vilket Google såklart strävat efter, går det att kapitalisera på denna typ av information. Uppskattningsvis har 130 miljoner unika böcker publicerats sedan tryckpressen uppfanns i mitten av femtonhundratalet. Vid 2012, sju år efter Google påbörjade just detta projekt, hade det skannats över 20 miljoner titlar, vilket är mer än 15 procent (Mayer-Schönberger och Cukier, 2013, s. 84). Detta är en anmärkningsvärd andel som öppnar dörrarna för en rad intressanta möjliga studier och frågeställningar även för hur rätten och dess roll uppfattats genom tiderna.

För att lättare kunna få en känsla för digitaliseringens och datafieringens genealogi och relevans för rättsliga och samhällsutvecklingsrelaterade frågor kan vi återkomma till Mayer-Schönberger och Cukier (2013). De delar in datafieringen i olika typer, som kan kategoriseras enligt följande:

- *Språkberoende data*, som kanske enklast exemplifieras av Googles bokskanningsprojekt, nämnt ovan;
- *Platsrelaterad data*, som vi kanske älskar när vi letar efter platser med en smartphone i handen, eller när vi vill veta hur långt vi har sprungit, men skräms av när vi inser vilken potential till övervakning det innebär av var individer befinner sig eller har befunnit sig.
- *Interaktionsrelaterad data*, vilket tjänster som Facebook, LinkedIn och Twitter bygger hela sin funktionalitet kring, och som vi från ett vetenskapligt perspektiv än så länge bara skrapat på ytan på vad det gäller att studera, analysera och förstå en rad samhällsrelevanta frågor genom. Jag återkommer till detta nedan.
- Och slutligen en framåtblickande kategori som de kallar »*datafieringen av allt*« där framförallt Internet of Things (IoT)-trenden kan diskuteras, dvs. när alltfler produkter – som bilar, tvättmaskiner, kylskåp osv. – internetuppkopplas och därmed tillåter både fjärrstyrning såväl som loggning av användardata. Utöver en hela tiden närvarande integritetsutmaning finns naturligtvis en rad spännande funktionalitetsvinster här, vilket även borde kunna omsättas i studier kring en rad beteendemönster.

Trenden att se fördelarna med att logga människors beteende på nätet kommer också till uttryck i EUs genomförande av datalagringsdirektivet (2006/24/EG),¹³ som kräver att internetleverantörer lagrar trafikdata mellan 6 till 24 månader. Det innebär in allo att polisiär verksamhet och rättslig verkställighet, såväl som uppror och politiska skeenden, mellanstatliga konflikter och inomstatliga konflikter, i allt större utsträckning spelas ut i relation till de digitaliserade medlen för kommunikation.¹⁴ Om vi ska kunna förstå dessa typer av konflikter, måste vi också förstå de förutsättningar som finns inneboende i tekniken. I en värld som har över 2,4 miljarder internetanvändare, över en miljard Facebook-användare och med länder som Sverige där Internetanvändningen är nästan 90 % procent (Findahl, 2013), kan man med fog hävda att samhället förändras på ett grundläggande sätt som en följd av digitalisering och Internetaccess. Även lagstiftaren har förstått användbarheten av att spåra och spara personbunden data. Den rättssociologiska eller bredare rättsvetenskapliga förståelsen kring vad detta betyder är dock ur flera perspektiv relativt outvecklad. Det finns mycket att göra här, inte minst eftersom det är en så betydande, omfattande och starkt växande trend i samhällsförändringen, vilket ansluter till den andra frågan ovan, som har att göra med de rättssociologiskt teoretiska implikationerna av digitalisering.

Den digitala arkitekturens normativa relevans

Om vi börjar med den metodologiska frågan, så kan vi konstatera att den i inledningen nämnda sociologen Sandra González-Bailón (2013) beskriver ett behov av teori som vuxit fram ur det faktum att samhället i den digitaliserade delen av världen producerar oerhört rika samlingar av data. Den trend González-Bailón beskriver i termer av 'Big Data' är en följd av en samhällsvid utveckling där spelare som Google, Facebook, Apple, (säkerhetstjänster som NSA) Amazon och Twitter är mer eller mindre betydande element och intressenter, förvaltare och nyttjare av dessa data. Till detta hör även de mellanhänder som internetoperatörer och mobiltelefonoperatörer utgör, vilket inte minst öppnar för den svåra, oerhört viktiga och omdebatterade roll som dessa ska eller bör ha i relation till den information som de förmedlar. När Lazer et al.

- 13 Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/24/EG av den 15 mars 2006 om lagring av uppgifter som genererats eller behandlats i samband med tillhandahållande av allmänt tillgängliga elektroniska kommunikationstjänster eller allmänna kommunikationsnät och om ändring av direktiv 2002/58/EG.
- 14 Även om just datalagringsdirektivet ogiltigförklarades av EU-domstolen i april 2014 på grunderna att det ansågs oproportionerligt inskränkande av respekten för både privatlivet och skyddet för personuppgifter. Intressant nog skedde detta *efter* direktivet implementerats av medlemsstaterna (Ledendal och Larsson, 2014).

(2009) i *Science* närmar sig frågan om metod i relation till massiva datamängder så gör de det i termer av en 'computational social science', som de menar vuxit fram i kölvattnet av de enorma datamängder kring mänskligt beteende som nu finns och hela tiden genereras. De ser en rad potentiella utvecklingslinjer för samhällsvetenskapen här, via en kritik av traditionella men samtidigt relativt rådande synsätt:

Befintliga sätt att förstå mänskligt beteende har utvecklats utan tillgång till terabytes av data som beskriver kontinuerlig interaktion och geografiska rörelsemönster för hela populationer av individer. Exempelvis, vad berättar egentligen sociologisk nätverksteori, som mestadels är formerad utifrån tillgång till data insamlad vid punktinsatser utifrån enbart ett dussintal individer, om longitudinella dataset baserade på miljontals individer, inklusive geo-data, finansiella transaktioner och kommunikationer? Dessa vidsträckta och framväxande mängder av data om hur människor interagerar erbjuder säkerligen nya perspektiv på kollektivt beteende, medan det rådande paradigmet möjligen inte är mottagligt för dem (Lazer et al 2009 p. 722).¹⁵

Lazer et al. menar att denna typ av »computational« samhällsvetenskaplig forskning framförallt görs av megabolag på den digitala marknaden, typ Google och Yahoo, men inte så mycket av samhällsvetare kopplade till akademiska institutioner. Det finns dock en del relativt nyliga studier som använder sig av 'Big Data' för att förstå samhällsvetenskapligt relevanta aspekter. Det har gjorts studier som syftat till att teckna personlighetsdrag hos facebookanvändare (Bachrach et al., 2012; Quercia et al. 2012) och twitterbrukare (Quercia et al., 2011). Ett exempel är en studie av en stor mängd data över hur facebookanvändare »lajkat« (från Likes) poster i sitt facebookflöde (Kosinski et al., 2013). Genom att analysera 58 000 frivilligas 'likes' kunde man med hög precision förutsäga en rad mycket känsliga personliga egenskaper, inklusive sexuell läggning, etnicitet, religiösa och politiska åsikter, personlighetsdrag, intelligens, användning av beroendeframkallande medel, ålder och kön. Problemet, eller snarare utvecklingspotentialen, som dessa studier pekar på är ett behov av att placera in dessa kvantitativt beräknade insikter i en djupare samhällsvetenskaplig kontext och förståelse.

- 15 »Existing ways of conceiving human behavior were developed without access to terabytes of data describing minute-by-minute interactions and locations of entire populations of individuals. For example, what does existing sociological network theory, built mostly on a foundation of one-time »snapshot« data, typically with only dozens of people, tell us about massively longitudinal data sets of millions of people, including location, financial transactions, and communications? These vast, emerging data sets on how people interact surely offer qualitatively new perspectives on collective human behavior, but our current paradigms may not be receptive.«

Den digitala infrastrukturens normativa konsekvenser

För att lite mer försiktigt adressera rättssociologisk teori i denna kontext kan man börja med att konstatera att i någon mån spelar den digitala arkitekturen en viktig roll för normbildning i nätmiljön, vilket en rad studier om fildelning och immateriellt ägande i det digitala visat (Andersson Schwarz, 2010; 2013; de Kaminski et al., 2013; Larsson, 2013c; 2014a; 2014b; Svensson och Larsson, 2012). Här finns det exempel på hur man kan tala om (program-)kod som lag, vilket rimligen fungerar bättre på engelska (Lessig, 1999; 2006). Uttrycket kommer från Lawrence Lessigs respons på den inställning som var rådande när Internet var nytt, framförallt i en nordamerikansk kontext, nämligen att det var ett oreglerbart »space« där nationers reglering inte kunde råda (jfr Barlow, 1996) även om Joel Reidenberg var en av de första att lyfta fram den teknologiska arkitekturens funktion av att styra åtkomst och informationsanvändning (1998, s. 568; se även 1996). Lessig konstaterade i kontrast med denna hållning att själva arkitekturen, dvs. från hur de underliggande kommunikationsprotokollen TCP/IP var uppbyggda till de lager som designades ovanpå medförde vissa förutsättningar för företeelser som identitetsbestämning, koppling till plats och kontroll osv. Detta innebär i förlängningen även att man kan diskutera det »lagstiftande« ansvar som därmed följer med systembyggandet och designprocesserna, vilket jag återkommer till nedan (jfr., Larsson, 2011b; 2012a). Det finns forskare som gjort kopplingen från just Ehrlichs levande rätt till Lessigs mer 'sociologiska' syn på den digitala infrastrukturens normativitet (von Bernstorff, 2001; Graber 2012, Larsson, 2011b; Svensson och Larsson, 2012). Det finns även en växande rad exempel på (n)etnografiska studier i en digital kontext (Berg, 2012; Miller och Slater, 2000); Rättsvetaren Jochen von Bernstorff drar i en recension av Lessigs *Code and other Laws of Cyberspace* (1999) en parallell till Ehrlich:

Liksom den österrikiska juristen Eugen Ehrlich, som upptäckte de reglerande krafterna i den »levande rätten« (Das lebende Recht) som samexisterade med den formella lagstiftningen i det österrikiska väldet i byarna i Bukovina före första världskriget, upptäcker Lessig också »koden« som cyberrymdens tekniska lagstiftning i Cyberspace i AOL och Yahoo-byarnas samexistens med formell nationsbunden lag. Även om vagheten i Lessigs definition av rätten kan kritiseras, är denna upptäckt av den djupaste betydelse för vår förståelse av rätten och styrning online (von Bernstorff, 2001, s. 2).¹⁶

16 »Like the Austrian jurist Eugen Ehrlich, who discovered the regulatory forces of the »living law« (Das lebende Recht) co-existing with the formal law of the Austrian Empire in the villages of the Bukovina before the First World War, Lessig also discovers »Code« as the technological law of the Cyberspace in the AOL and Yahoo-Villages co-existing with formal state created law. Even though the vagueness of Lessig's definition of law can be criticized, this discovery is of the deepest importance for our understanding of law and governance in the Internet.«

När det gäller den digitala arkitekturens normativitet så finns det förvisso en betydande skillnad i dess exekution, relaterat till den vanliga rätten så är digital arkitektur vad Graber kallar »själveksverande« (2012, s. 3), men att lyfta fram infrastrukturens styrande funktion är av oerhört rättssociologiskt intresse. Graber konstaterar exempelvis att »koden i cyberspace fungerar även när personen som är påverkad av dess gränsdragningar och begränsningar inte förstår att så är fallet« (2012, s. 3; jfr Lessig 2006, ss. 342-344).

Ett exempel på när »kod« fungerar som »lag«, dvs. när en viss normativitet är inbyggd i dess arkitektur, är hur BitTorrentprotokollet för delning av filer brukar fungera, dvs. det underliggande dataöverföringsprotokollet för både The Pirate Bay såväl som Spotify (jfr Andersson Schwarz, 2013; Larsson, 2013d; Palmås et al., 2014). När man laddar ner (eller hem, eller någon annan rumslig metafor som är meningsfull) så betyder det att man samtidigt laddar upp, dvs. delar med sig av de bitar man hunnit få ner även till andra fildelare i samma »svärm«. Det är en grundförutsättning som är inbyggd i själva protokollet och som bidrar till dess effektivitet i termer av vilka mängder information som kan delas. Detta protokoll är också det som i mycket kom att ersätta äldre protokoll där man hämtade hem en hel specifik fil från en specifik server, inte en massa små »bitar« från en mängd av servrar eller användare. Man kan säga att protokollet rentav i någon mån bryter ner ned-/uppladdningsdikotomin, vilket är intressant eftersom det i upphovsrättsliga diskussioner har varit en relativt viktig dikotomi. Om man betraktar protokollets systemiska förutsättningar som handlingsanvisningar eller i någon mån normativa så faller dess »lagstiftande« attribut i samma mån på den som programmerat protokollet, och dess exekvering och efterlevnadskontroll på den som handhar det och modererar det.

Rättssociologen Reza Banakar, å sin sida, jämkar ihop Ehrlichs 'levande rätt', Petrażyckis 'intuitiva rätt' och Tönnies 'sociala rätt' till den kollektiva benämningen »community law«, som är något svåröversatt men syftar till att beskriva en icke-formell normativitet (2012, ss. 22-30). Denna tankefigur om »community law« kan vara ett sätt att brygga klassisk rättssociologiskt relevant teori för analyser av digitalt medierade fenomen. Ett näraliggande, måhända för digitala fenomen mer empiriskt testat spår, är att i en tämligen durkheimsk mening studera och analysera normer (som »sociala fakta«, jfr Svensson, 2008 och Hydén & Svensson, 2008). Här kommer det i mycket an på att förstå förhållandet mellan rättsliga och sociala normer, vilket man finner poängterat av en rad nordiska rättssociologer (jfr. Aubert, 1972, s. 13; Mathiesen, 1973, s. 10; Hydén, 1978, s. 26; Stjernquist and Widerberg, 1989, s. 7). Mer explicita studier har exempelvis gjorts på upphovsrätts- och fildelningsområdet (Feldman och Nadler, 2006; Karaganis et al., 2012; Larsson, 2012; 2013c; 2014a; Larsson, et al. 2012b). Särskilt intressant blir det när Svensson och Larsson (2012) mäter styrkan på sociala normer för att kunna konstatera att de rättsliga normernas sociala representation är svag gällande upphovsrätten i det digitala, vilket är en metod Svensson utvecklat (2008). Den durkheimiska kopplingen kan skönjas även i hur Mer-

tons terminologi används i liknande sammanhang (Larsson och Svensson, 2010; Larsson et al, 2012a). Man kan här även tydligt adressera det rättsliga förändringsperspektivet, som Anna Christensen i en artikel med namnet *Rätten i ett samhälle under förändring* (1997), där hon talar om »normativa praktiker« som uppstått i svenska samhällets förändring från jordbrukssamhälle till en modern industriell marknadsekonomi och välfärdsstat, och vikten av att rätten avvaktar för att sedan »kodifiera praxis«.

Även ur ett normperspektiv så är det mycket som talar för nyttan i att även studera de grundförutsättningar som finns inneboende i den digitala arkitekturen. Exempelvis menar den amerikanske juristen och programmeraren Jonathan Zittrain att en viktig aspekt av den digitala miljön när det gäller dess reglerbarhet är att den är generativ, dvs. att den är ombyggbar av de som kommer i kontakt med den. Det är ett skäl till att den är svår att kontrollera från ett centralistiskt perspektiv (Zittrain, 2006; 2008). Medieforskaren Andersson Schwarz (2010) diskuterar i *Det Dumma Nätet* de förutsättningar som finns inbyggda i Internets grundläggande kommunikationsprotokoll, varav de mest grundläggande är dataöverföringsprotokollet TCP/IP och domännamssystemet DNS samt, för webben, HTTP. Han för därmed även fram den politiska aspekten av själva kategoriseringen av något så komplext som Internet. Jonas Andersson Schwarz visar på hur olika kommunikationsprotokoll som nämnda BitTorrent (P2P) eller voice-over-ip (VOIP) innebär utvecklingar men samtidigt inlåsningsningar som därmed sätter gränserna även för beteende och reglering i enlighet med protokollen. Samme Andersson Schwarz gör även i *Online File Sharing – Innovations in Media Consumption* (2013) en analys av »nätsoialitet« (online sociality) och jämför fildelningens sociala strukturer huvudsakligen i termer av *Gesellschaft* (jfr. exv. ss. 170-171):

Vissa element av fildelningen tycks leda till ett förstärkande av gesellschaftliga egenskaper, medan den tendens som i vart fall retoriskt åkallar föreställningar om 'community' i viss mån bagatelliserar de institutionaliserade, halvanonyma och avindividualiserade karaktärsdrag som man finner i än mer sammansvetsade och slutna nätgemenskaper (Andersson Schwarz, 2013, s. 171).¹⁷

Andersson Schwarz visar därmed hur ett (rätts)sociologiskt välförankrat tankegods kan bidra till förståelsen av digitalt medierade fenomen. När det gäller värderingar och normativa förutsättningar inbyggda i, eller i vart fall starkt relaterade till, själva den digitala infrastrukturen eller arkitekturen kan man adressera och reflektera över det »lagstiftande« ansvar som därmed kan sägas följa med systembyggandet och de-

17 »Certain elements of online file sharing suggest an amplification of *Gesellschaft-like* properties, while the tendency to rhetorically invoke the trope of community somewhat underplays the institutionalized, semi-anonymous, and depersonalized characteristics that can also be found in more close-knit, secretive communities«.

signprocesserna. Exempelvis, det sätt på vilket Google organiserar och bedömer relevans för det vi söker efter kommer i någon mån i förlängningen att påverka hur vi uppfattar vår tillvaro. Väljer Google dessutom att i någon mån lyssna på upphovsrättslobbys starka röster även gällande hantering av material som kan finnas i en rättslig gråzon där domstolen inte ännu sagt något, så poängteras den politiska sidan av nätarkitekturen – vilket i förlängningen påverkar vad vi kan finna online.

För att ta ett annat exempel, det sätt på vilket Facebook drar gränserna för vem som ska se vad av våra profiler, vad det innebär att trycka »like« under någons inlägg, kommer att vara av oerhörd betydelse för hur bildmaterial i praktiken publiceras online – oavsett vad lagen kräver. För att förtydliga, om en användare ser att en »vän« har lagt upp en bild på sitt konto och trycker »like« eller kommenterar under den bilden så kommer den även bli synlig i förhållande till den första användarens nätverk av »vänner«. Om så någon av dessa också trycker »like« eller kommenterar under bilden så kommer den bli synlig även för denna »vännens« nätverk. På så vis kan populära och intresseväckande bilder eller inlägg att surfa jorden runt och få miljoner »likes« och ses av alla de som ingår i nätverken av »vänner«. Här kan man exempelvis fundera över hur de geografiska jurisdiktionerna ska förhålla sin lokala upphovsrätt till denna typ av bildpublicering. Policyfrågan och relevansen för rättslig styrning blir tydlig eftersom de olika gränserna för detaljerad och kodbaserad styrning är så många. Det betyder, vilket kan vara en empirisk fråga att reda ut, att i någon mening ändras som helhet den definierande auktoritet som nationalstaten haft, knuten till en geografisk jurisdiktion som också den nedgraderas i sin meningsfullhet vad det gäller exempelvis lagstiftningsfrågor. Man kan anta att det lättare uppstår en normpluralism och nationell heterogenitet, eller i vart fall vissa communities som är bundna till helt andra organiserande entiteter. Man kan även, som i fallet med näthat och Instagram-upploppet, anta att själva snabbheten i mediet kan bidra till vissa effekter där »drevet går«, med ett visst mått av pöbelaktighet som får snabb resonans.

Detta innebär att i ett digitalt samhälle kan det samspel mellan rätten och sociala normer ur ett rättssociologiskt perspektiv i någon mån kompletteras med (åtminstone) frågan om i vilken grad den digitala arkitekturen, »koden«, behöver fokuseras explicit. Det regleringsmässiga uttrycket, dvs. den form i vilken reglering tar sig uttryck i en digital kontext är troligen delvis annorlunda än i en pre-internet bemärkelse. Tvärtemot vad de tidiga (enligt Internets historiska axel) frihetsivrarna hävdade så är Internet med andra ord reglerad *per se*, låt vara med ett stort mått av generativitet och föränderlighet (som vissa branscher jobbar/lobbar hårt för att får bort). Det är därmed en reglering »by design« snarare än en reglering »by policy«, dvs. att de politiska uttrycken för hur man bör bete sig kan ta sig uttryck i hur en medial plattform fungerar, och rentav i hur en smartphone fungerar, snarare än mer verbala imperativ om hur man borde bete sig.

Att den digitala världens infrastruktur och dess olika element, som exempelvis sökmotorsfunktionen, kommit att bli en nödvändig del i vår tillvaro är relevant även

ur ett rättssociologiskt perspektiv där vissa branscher kan använda rätten som ett påtryckningsmedel för att påverka den sökmotorsalgoritm som styr vad som bedöms som relevanta resultat i våra sökningar. Den tekniska infrastrukturen är därmed – för att göra samma poäng som ovan – långt ifrån neutral, den är i allra högsta grad politisk och värdebaserad. Exempelvis Googles framgång bygger i mycket på att de, i förhållande till rådande sökmotorer när Googles sökmotor först utvecklades, hittade en fungerande modell för att bedöma relevans, bland annat genom s.k. länkanalys, dvs. hur man bäst ska sortera i sökträffarna i förhållande till den som söker. De har utvecklat en komplicerad algoritm som styr denna process utifrån en rad variabler där de viktigaste kan sägas ha att göra med en webbsidas popularitet i ett nätverk. Exempelvis, om många webbsidor länkar till en sida så antar sökmotorn att den är mer trolig att vara den man söker efter. Om de sidor som länkar till just denna webbsida dessutom är väldigt mycket länkade till så anses just denna sida än mer relevant. Om samma regler skulle gälla för alla så kunde man ju tycka att det var relativt neutralt. Dock, för att ta ett rättssociologiskt relevant exempel, när den så kallade innehållsindustrin och den amerikanska upphovsrättsorganisationen RIAA utövat påtryckningar på Google under längre tid så ändrade Google i sin sökmotors algoritm. I augusti 2012 berättade Google på sin officiella blogg att webbsidor som erhållit många krav på att sluta bryta mot upphovsrätten även skulle få sämre »relevans« i sökmotorsresultaten.¹⁸ Det betyder att sådana sidor, som inte är önskvärda av en rättighetsberedande bransch, blir svårare att hitta för alla som använder Google. Det betyder också att vissa delar av rättsväsendet automatiseras på ett sätt som är intressant att se närmre på. Vad händer om rättighetshavarna klagat på fel webbsida? Eller om de har fel när de klagat? Inte ens sökmotorsalgoritmen är värdenneutral eller apolitisk, vilket ånyo poängterar relevansen av rättssociologiska studier även i en digital kontext.

Avslutning: digitaliseringens rättssociologi

Rättssociologin har av nödvändighet alltid haft en empirisk sida, men de empiriska förutsättningarna har förändrats tämligen drastiskt i det digitaliserade samhället. Jag för i denna artikel fram att det finns ett nutida behov av att förstå hur nätmedierade communities hänger ihop, och sortera mellan de väldigt anonymiserade BitTorrentfildelningsnätverken som Andersson Schwarz analyserar i termer av Gesellschaft (2013) å ena sidan och de mer lokalt, identitetsknutna och offlinerelaterade facebook- och twitternätverken. Det tycks därmed finnas ett behov av att studera hur normbildningsprocesser pågår i en nätverksbaserad och avmaterialiserad miljö, hur kopplingen

18 <http://insidesearch.blogspot.se/2012/08/an-update-to-our-search-algorithms.html> [senast besökt 20 mars, 2014].

sedan i sin tur till det materiella, det geografiska, till jurisdiktioner och offlineidentitet ser ut. Det finns ett behov av att förstå vilken roll den digitalt designade miljön i sig spelar i termer av handlingsanvisningar eller normativitet, hur arkitektur, infrastruktur och underliggande protokoll påverkar hur vi förstår valmöjligheter, spårbarhet och rättslig enforcement och polisiärt arbete ter sig online.

I relationen till ett alltmer digitaliserat och »datafierat« samhälle har jag här lyft fram att ett språng i metodutveckling tycks ha tagits. Rikedomerna i datan, inte minst för den som kan aggregera den och kombinera olika datakällor, gör den till ett kraftfullt verktyg för en rad intressenter, framförallt utom akademien men även inom. Kan man kombinera exv. mobiltelefonkommunikation med geo-data så kan man också studera hur en människa har rört sig geografiskt och spatialt. Kan man samköra praktiker i sociala nätverk med identitets- och personuppgifter så kan man säga vem som är man, kvinna, vilka sexuella eller politiska preferenser dessa har, etc. Med semantisk analys eller identifierbara konsumtionsvanor kan man se vem som är benägen att köpa semesterresa till Spanien, rentav vem som är gravid (som i ett uppmärksammat amerikanskt fall), osv. Man kan i vissa fall genom dataanalys möjligen kunna veta saker om en individ innan individen själv blivit medveten därom. Datamängden är som sagt rik – men också komplex. Om man för en stund bortser från den oundvikliga integritetsproblematiken som tillgång till dessa data innebär på individnivå så kan man på den strukturella nivån tänka sig att använda den som ett starkt empiriskt verktyg även inom samhällsvetenskap och rättssociologi.

I korthet kan man säga att det görs mycket rättssociologiskt relevant forskning på det digitala området men av forskare i kontexter som är tämligen långtifrån rättssociologiska. Dock tycks det finnas ett behov av att kontextualisera eller analytisk kunna förstå vad den massiva mängd data som genereras i digitala nätverk betyder i termer av normer, sociala nätverk, rättens roll och legitimitet, m.m. Genom en empiriskt förankrad rättssociologisk analys är det med andra ord möjligt att visa hur den nationella lagstiftaren i vissa fall som har att göra med nätmiljön *inte* är den egentliga lagstiftaren. Man kan även visa på hur viss lagstiftnings verkningsfullhet är beroende av ett samspel med hur privata megaaktörer på den digitala marknaden agerar – jag tänker på aktörer som Google, YouTube, Facebook, Microsoft och Apple – och hur deras policybeslut, inklusive designbeslut, kommer att teckna våra handlingsföresättningar. Att det finns normstyrande maktfaktorer utanför rätten är förvisso inte något nytt, tvärtom, man kan säga att det är en av nyckelpoängerna i inom den rättssociologiska traditionen, men den infrastrukturella, systemiska eller arkitektoniska aspekten av den digitala infrastrukturens påverkan för exempelvis normer och normbildning finns det all anledning att ytterligare poängtera i relationen till en digital samhällsutveckling. I förhållande till digitalisering och datafiering finns med andra ord en roll för den rättssociologiska disciplinen att spela och utvecklas i.

Samtidigt ställer rimligen nätsamhällets digitaltekniska natur även krav på en rad kompetenser som kan behövas för att komma åt att göra en den rättsvetenskapliga

eller rättssociologiska analysen möjlig. Den i inledningen nämnda González-Bailón konstaterar exempelvis framt att:

...sambhällsvetare kan inte längre bedriva vetenskap ensamma: storleken på den data vi nu analyserar och de metoder som krävs för att analysera den kan bara utvecklas genom att samköra expertis med kollegor från olika discipliner. Sambhällsvetenskap har den teoretiska traditionen för att konstruera en kontext för datan, och peka på de rätta mekanismerna av den dynamik som studeras, samt att bygga trovärdiga tolkningar – vilket är lika viktigt som att ha tillgång till stora mängder information och de mest avancerade metoderna (González-Bailón, 2013, s. 158).¹⁹

Detta betyder att tvärvetenskaplighet är en möjlig väg fram, eller rentav en oerhört betydande väg fram, för att kunna studera och teoretiskt förstå den komplexa utmaning som det digitala samhället innebär. Detta tvärvetenskapliga samarbete innebär, återigen enligt González-Bailón, ett arbete som måste baseras på ett gemensamt och liktydigt språk, vilket i sin tur kräver att samhällsvetenskapens »analytiska verktygslåda« måste göras kompatibel med andra vetenskapliga discipliners »analytiska verktygslådor« (2013).

Digitaliseringen innebär också en privatisering av rättsligt relevant exekvering (enforcement) som inte är utan baksidor. Gränsdragningen mot det privata och det integritetsfulla är här central. Men hur mäter man gränserna för det privata, det empiriska integritetsbehovet? Det är här en del av klassikerna kan i vart fall peka i en användbar riktning. Genom att föra fram en syn på det socialt rättsliga, en levande rätt, som en grund för vad statlig rätt kan åstadkomma så kan man studera, diskutera och reflektera kring de rättsliga normernas gränser (jfr Pounds *The limits of effective legal action*, 1917) och därmed vad som kan betraktas som socialt gångbart att statens insyn bör vara. Man får studera varat för att utvärdera börats gränser, för att uttrycka det med Svenssons terminologi (2013). Näringslivet styrs exempelvis inte normalt sett av rättsliga principer om rättssäkerhet och möjligheter till överprövning. Internet berättar många historier om individer som blivit avstängda från sitt facebookkonto, eller valfritt annat konto, utan vidare förklaringar varför, och utan möjligheter till överprövning. Här behöver vi studera vad denna typ av privatiserad polisiär verksamhet betyder. Dataloggningens eventuella baksida ligger också i att den är en typ av privatiserad övervakningsform, vilket ställer tämligen brinnande viktiga frågor om vem som bör ha insyn gällande vad i denna data. Speciellt med tanke på dess ovan beskrivna styrka. Också med nyliga avslöjanden i bakhuvudet om att den amerikanska

19 »...social scientists can no longer do research on their own: the scale of the data that we can now analyze, and the methods required to analyze them, can only be developed by pooling expertise with colleagues from other disciplines. Social science has the theoretical tradition to build a context for these data, point to the right mechanisms of the dynamics analyzed, and build credible interpretations – which is as important as having access to vast amounts of information and cutting-edge methods.«

säkerhetstjänsten NSA berett eller rentav bereder sig tillträde till de stora amerikanska digitala tjänsteleverantörernas kunddata. Här finns en delikat fråga mellan privat och offentlighet som inte är tillfredsställande besvarad. Om vi kan kartläggas och semantiskt analyseras så till den grad att man rentav i realtid (som Google FluTrends, fast mer) i en »prediktiv analys« kan förutsäga vad vi är på väg att göra för val, hur vi är på väg att handla så har vi som mänsklighet lyckats att bygga en maskin med enorma implikationer vad det gäller ansvar – för vem som får använda den och till vad.

Sammantaget kan man här argumentera för att digitaliseringen bjuder på en rad möjligheter till att återbesöka de teoretiska grunder som finns formade runt begrepp som levande rätt, sociala fakta, intuitiv rätt, sociala normer och att ta dessa vidare i relationen till nya »associationer« som byggs i digitala nätverk, är beroende av programkod och underliggande protokoll men även betyder en dematerialisering och abstraktion av många fysiskt beskrivande begrepp. I någon mån är den reglerande logiken i det digitala samhället nätverksbaserad och dematerialiserad. Normbildningen blir därmed delvis beroende av andra förutsättningar än vad den traditionellt sett har varit. Den explicita lagstiftningen är dock i hög grad bunden av de föreställningar och förutsättningar som var fallet innan Internets utveckling, innan uppluckring av geografiska jurisdiktioner, innan musikalbum skildes från sin fysiska bärare av informationen, innan avlyssning inte längre innebar att ta sig in i ett låst skåp och koppla ihop fysiska kablar, innan nyheter kunde förmedlas i digitala och individualiserade flöden, innan delar av arbetslivet inte längre behövde befinna sig på en viss plats en viss tid för att fungera. Rättssociologin har alla verktyg för uppmärksamma, problematisera, teoretisera och förstå vad en sådan förändringsprocess innebär, även om disciplinen inte skall rygga för kompletterande perspektiv.

Slutligen, som respons på Cotterrells vädjan om att rättssociologi borde bygga teori om nya förståelser av rätten som »behandlar den inte bara som ett allmänt dirigerande instrument för nationalstatens regeringar utan som en rad ofta konkurrerande regelsystem«,²⁰ föreslår jag den digitala arkitekturen som en normerande kraft som behöver studeras mer inom den rättssociologiska disciplinen. Här kan den rättssociologiska disciplinen potentiellt greppa och förvalta de metodologiska möjligheter som följer av »datafieringen av allt«, som Mayer-Schönberger och Cukier uttrycker (2013). Idag är den teknikrelaterade samhällsliga förändringen mycket mindre rumslig och fysisk, och mycket mer kognitiv, de-materialiserad och digital, men kanske inte mindre revolutionär för den bredare rättsvetenskapliga förståelsen av rätt, normer och samhälle. Detta torde utlova en förstärkt subversiv potential och samhällslig relevans åt den disciplin som mäktar med att uttolka och greppa den.

20 »treat it not just as a general directive instrument of nation state governments but as a range of often competing regulatory systems«.

Referenser

- Andersson Schwarz, J. (2010) Det dumma nätet, i Jonas Andersson och P. Snickars, *Efter The Pirate Bay*, Stockholm: Kungliga Biblioteket, ss. 49-72.
- Andersson Schwarz, J. (2013) *Online File Sharing. Innovations in Media Consumption*, New York and London: Routledge.
- Aubert, V. (1972) *Rättssociologi*, Aldus/Bonnier, Stockholm.
- Bachrach Y, Kohli P, Graepel T, Stillwell DJ, Kosinski M (2012) Personality and patterns of Facebook usage, *ACM Web Science Conference. Proceedings of the ACM Web Science Conference*, ss. 36-44.
- Baier, M. (2013) *Social and Legal Norms. Towards a socio-legal understanding of normativity*, Ashgate Publishing
- Banakar, R. (2012) Who Needs the Classics? – On the Relevance of Classical Legal Sociology for the Study of Current Social and Legal Problems, Forthcoming in Hammerslev and Madsen (eds.) *Rettsociologi*, Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.
- Barlow, J. P. (1996) A declaration of the independence of Cyberspace, *John Perry Barlow Library*.
- Berg, M. (2012) Social intermediaries and the location of agency: a conceptual reconfiguration of social network sites, *Contemporary Social Science: Journal of the Academy of Social Sciences*, 7(3): 321-333.
- von Bernstorff, Jochen (2001) The Discovery of Technological Law in the Digital Bukovina. Lawrence Lessig's Code and other Laws of Cyberspace, *German Law journal* 2(17): 2.
- Christensen, A. (1997) »Rätten i ett samhälle under förändring«, i S. Strömholm (red.) *Svensk rättsvetenskap 1947 – 1997*, Stockholm: Nordstedts.
- Cotterrell, R. (2009) Durkheim on legal development and social solidarity, *British journal of Law and Society*, pp. 251-252.
- Cotterrell, R. (2011) Golden Ages: Notes on the future of sociology of law, with some comments on its past, on Poland, and on Jazz, in *Sociology of Law II, Societas/Communitas* 2(12).
- Cotterrell, R. (2009) Spectres of Transnationalism: Changing Terrains of Sociology of Law, *Journal of Law and Society*, 36(4):481-500.
- Cybernormer.se, 1 februari, 2013, »Näthat och –attacker med en tystande agenda, av Marcin de Kaminski, <http://cybernormer.se/2013/02/01/nathat-och-attacker-med-en-tystande-agenda/> [senast besökt 18 februari, 2013].
- Deflem, M. (2008) *Sociology of Law. Visions of a scholarly tradition*. Cambridge University Press.
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/24/EG av den 15 mars 2006 om lagring av uppgifter som genererats eller behandlats i samband med tillhandahållande av allmänt tillgängliga elektroniska kommunikationstjänster eller allmänna kommunikationsnät och om ändring av direktiv 2002/58/EG.
- Feldman Yuval och Nadler Janice, »The law and norms of file sharing«. *The San Diego Law Review* 43(3): 577-618, 2006.
- Findahl, O. (2012) *Svenskarna och Internet 2012*, Stockholm: .se.
- Findahl, O. (2013) *Svenskarna och Internet 2013*, Stockholm: .se.
- González-Bailón, Sandra (2013) Social science in the era of big data, *Policy & Internet* 5(2): 147-160.
- Google's official search blog, August 10, 2012: <http://insidesearch.blogspot.se/2012/08/an-update-to-our-search-algorithms.html> [last visited February 11, 2013].
- Graber, Christoph B. (2012) Internet Creativity, Communicative Freedom and a Constitutional Rights Theory Response to 'Code is Law', i Sean Pager and Adam Candeub, red., *Transnational Culture in the Internet Age*, ss. 135-164, Edward Elgar.
- Howard, P.N. och Hussain, M.M. (2011) The Role of Digital Media, *Journal of Democracy*, 22(3): 35-48.

- Hydén, H. (1978) *Rättens samhällliga funktioner*, Avhandling, Lund University, Lund.
- Hydén, H. och Svensson, M. (2008) The concept of norms in sociology of law, i Wahlgren, P. (red.) *Scandinavian Studies in Law*, Law and Society, Stockholm.
- Internet Usage Statistics (2012) <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> [senast besökt 19 februari, 2013].
- de Kaminski, M., Svensson, M., Larsson, S., Alkan Olsson, J., Rönkkö, K. (2013) Studying Norms and Social Change in Digital Age, in M Baier, *Social and Legal Norms. Towards a socio-legal understanding of normativity*, Ashgate Publishing.
- Karaganis Joe, Grassmuck Volker and Renkema Lennart, Copy culture in the US and Germany. New York: Columbia University, The American Assembly, 2012.
- Khondker, H.H. (2011) Role of the New Media in the Arab Spring, *Globalizations*, 8(5): 675-679.
- Kosinski, M., Stillwell, D. och Graepel, T. (2013) Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior, *PNAS* 110(15): 5802-5805.
- Kullenberg, C. (2012) *The Quantification of Society. A Study of a Swedish Research Institute and Survey-based Social Science*, University of Gothenburg, Department of Philosophy, Linguistics, and Theory of Science.
- Larsson, S. (2012) Conceptions in the Code: What 'the copyright wars' tells about creativity, social change and normative conflicts in the digital society, *Societal Studies*, 4(3): 1009-1030.
- Larsson, S. (2014a) Conceptions of Copyright in a Digital Context. A Comparison between French and American File-sharers, *Lexis – E-journal in English Lexicology* 8:89-102.
- Larsson, S. (2011a) Den stigberoende upphovsrätten. Om konsekvenserna av rättslig inlåsning i en digital tid, *Retfærd, Nordic Journal of Law and Justice*, 4/135, pp. 122-146.
- Larsson, S. (2013a) Justice 'Under' Law – The Bodily Incarnation of Legal Conceptions Over Time, *International journal for the Semiotics of Law*.
- Larsson, S. (2011b) *Metaphors and Norms. Understanding Copyright Law in a Digital Society*, PhD Thesis, Lund Studies in Sociology of Law, Lund University.
- Larsson, S. (2014b) Karl Renner and (Intellectual) Property – How Cognitive Theory Can Enrich a Socio-legal Analysis of Contemporary Copyright, *Law & Society Review*, 48(1): 3-33.
- Larsson, S. (2013b) Sociology of Law in a Digital Society – A Tweet from Global Bukowina, *Societas/Communitas* 15(1): 281-295.
- Larsson, S. (2011c) The Path Dependence of European Copyright, 8:1 *SCRIPT.ed. A Journal of Law, Technology & Society* 8: 8-31.
- Larsson, S. (2013c) Copy Me Happy – The Metaphoric Expansion of Copyright in a Digital Society, *International journal for the Semiotics of Law* 26(3): 615-634.
- Larsson, S. (2013d) Metaphors, Law and Digital Phenomena: The Swedish Pirate Bay Court Case, *International Journal of Law and Information Technology*, 21(4): 329-353.
- Larsson S. and Svensson M. (2010) Compliance or Obscurity? Online Anonymity as a Consequence of Fighting Unauthorised File-sharing. *Policy and Internet*. 2(4): 77-105.
- Larsson, S., Svensson, M. och de Kaminski, M. (2012a) Online Piracy, Anonymity and Social Change – Innovation through Deviance, *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 19(1): 95-114.
- Larsson, S. Svensson, M. de Kaminski, M. Rönkkö, K. och Alkan Olsson, J. (2012b) Law, norms, piracy and online anonymity – Practices of de-identification in the global file sharing community, *Journal of Research in Interactive Marketing* 6(4): 260-280.
- Lazer, D., A. Pentland, L. Adamic, S. Aral, A.-L. Barabási, D. Brewer, N.A. Christakis (2009) Computational Social Science, *Science* 323: 721-23.
- Lessig, L. (1999) *Code and other laws of cyberspace*. New York: Basic books.
- Lessig, L. (2006) *Code version 2.0*. New York: Basic Books Cop.

- Mathiesen, T. (1973) Introduktion, i Edling, S. och Elwin, G. (red.) *Rättssociologi: om lag, konflikt och behov: en antologi*, Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Mayer-Schönberger, V. och Cukier, K. (2013) *Big Data – A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think*, Boston och New York: Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt.
- Miller, D. och Slater, D. (2000) *The Internet: An Ethnographic Approach*. Berg, Oxford & New York.
- Mål nr B 705-13, »Instagramdomen«, dom i Tingsrätt 25 juni, 2013.
- NY Times, augusti 30, 2012, »Software Meant to Fight Crime Is Used to Spy on Dissidents«, av N Perlroth.
- Palmås, K., Andersson Schwarz, J., & Larsson, S. (2014) The Liability of Politicalness: Legitimacy and legality in piracy-proximate entrepreneurship, *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*.
- Pound, R (1917) The Limits of Effective Legal Action, *International Journal of Ethics* 150-167.
- Quercia D, Lambiotte R, Kosinski M, Stillwell D, Crowcroft J (2012) The Personality of popular Facebook users. *Proceedings of the ACM 2012 Conference on Computer Supported Cooperative Work*, ss. 955-964.
- Quercia D, Kosinski M, Stillwell DJ, Crowcroft J (2011) Our Twitter profiles, our selves: Predicting personality with Twitter. *Proceedings of the 2011 IEEE International Conference on Privacy, Security, Risk, and Trust, and IEEE International Conference on Social Computing*, ss. 180-185.
- Reidenberg, Joel R. (1998) Lex Informatica: The Formulation of Information Policy Rules Through Technology, *Texas Law Review* 76: 553-584.
- Reidenberg, Joel R. (1996) Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace, *Emory Law Journal*, 45: 911-930.
- Schultz, M. (2013) *Nätbat – Rättigheter & Möjligheter*, Karnov Group.
- Stjernquist, P. och Widerberg, K. (1989) *Rätten i samhällsbyggandet*, Norstedt, Stockholm.
- Strategy Analytics Wireless Smartphone Strategies (WSS) (2012) *Global Smartphone Installed Base by Operating System for 88 Countries: 2007 to 2017*.
- SvD, 19 december, 2012, »En gripen efter nytt gatubräk«.
- Svensson, M. (2013) Norms in Law and Society, i M Baier, *Social and Legal Norms. Towards a socio-legal understanding of normativity*, Ashgate Publishing.
- Svensson, M. (2008) *Sociala Normer och Regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*, Lund Studies in Sociology of Law 28.
- Svensson, M. och Dahlstrand, K. (2014) *Nätkränkning. En Studie av Svenska Ungdomars Normer och Beteende*, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Lunds Universitets Internetinstitut.
- Svensson, M. och Larsson, S. (2012) Intellectual Property Law Compliance in Europe: Illegal File sharing and the Role of Social Norms, *New Media & Society*, 14(7): 1147-1163.
- Zittrain, J. (2008) *The Future of the Internet, and How to Stop It*, London: Penguin Books.
- Zittrain, J. (2006) The Generative Internet, *Harvard Law Review* 119: 1974-2040.